

گزیده مقاله‌شناسی توصیفی تابستان ۱۳۸۳

به کوشش کیسو فغفوری

شدن کتاب‌های درسی است. باید درباره کم‌آبی و ارزش سوخت به نسل‌های بعد آگاهی داد. راه‌های پیشگیری از ابتلا به ایدز، چگونگی بهسازی محیط زیست، آشنا کردن بچه‌ها با برنامه‌های توسعه و... همگی مطالبی تازه‌اند که اگر بدون ارائه یک الگوی مشخص آموزش داده شوند، هر معلمی براساس معیارهای مطلوب خودش تدریس می‌کند و سرانجامی جز بی‌نظمی و باورهای غلط نخواهد داشت.

۷ ایران / شماره ۲۹۰۹

به خاطر هر کودک

نویسنده: ساره نستاران

مقاله

نریا قزل‌ایاغ، کارشناس ادبیات کودک و نوجوان و استاد دانشگاه است. از دید او، کودکان مظلوم‌ترین قشرند؛ چرا که در به وجود آمدن شرایط ناخوشایند هیچ نقشی ندارند، ولی تمام مصائب متوجه آن‌هاست. این‌گونه بوده که همیشه دلسوزی و کشتی او را به سمت بچه‌ها کشانده است. حالا هم در ۶۱ سالگی، وقتی به افق دوری چشم می‌دوزد و طنین آرام صدایش خاطرات گذشته را مرور می‌کند، در جای جای آن به کار برای بچه‌ها می‌رسد و رضایت‌مندی‌اش، حاصل موفقیت‌هایی است که نتایجی

۷ جام جم / شماره ۱۱۹۷

آن مرد هنوز در باران می‌آید

نویسنده: مریم یوهسی زاده

گزارش

سال‌ها و سال‌ها استفاده از روش‌های کهنه تدریس و متعادل نبودن محتوای کتاب‌های درسی با علایق و استعدادهای دانش‌آموزان، ابتکار و خلاقیت را از آنان گرفت. اما تغییرات کتاب‌های درسی در سال‌های اخیر، نشان داد که می‌شود در زمینه پرورش استعدادها و تربیت دانش‌آموزان، به گروه‌گرایی به جای حاکمیت مطلق معلمان، به ویژه در مقطع دبستان امیدوار بود. سیاست‌هایی که از اجتماعی بودن آموزش خبیر می‌دهند و قرار است لذت فعالیت‌های گروهی را به بچه‌های کلاس اولی تزریق کنند. حسین الوندی، معاون دفتر برنامه‌ریزی و تألیف، معتقد است: «تغییرات یک پایه هیچ‌وقت با پایه دیگر بی‌ارتباط نیست. اگر رویکرد جدید آموزشی در سال اول داشته باشیم و سال دوم را بی‌تغییر بگذاریم، بی‌نتیجه است. ایجاد روندی مشخص برای تغییر کتاب‌های درسی، شدنی است. تغییر و تحول، اساس هرگونه آموزش است؛ هم تغییر در محتوای آموزشی و هم روش آن. از طرفی، پیشرفت علم و فناوری هم وادارمان می‌کند کتاب‌ها را تغییر بدهیم.»

تغییر سیاست‌های ملی کشور هم یکی از علل عوض

برای کودکان دربرداشته است.

او به ادبیات علاقه داشت، اما دبیرستان محل تحصیلش، رشته ادبی نداشت. ناگزیر دیپلم طبیعی گرفت. او می‌گوید: «این روزها حس می‌کنم مدرسه‌ها کم‌تر این‌طور هستند، ولی آن زمان آموزش و پرورش تا حدی آزادمنشانه‌تر از زمان فعلی بود و هیچ نوع خط و خط‌کشی جداکننده‌ای در مدارس نبود.» قزل‌ایاغ یکی از شانس‌های زندگی‌اش را بهره‌برداری از این نظام آموزشی می‌داند. او جزو اولین دانشجویان دانشکده علوم ارتباطات اجتماعی بود و در خرداد سال ۵۰، لیسانس گرفت. قزل‌ایاغ که ۲۵ سال در گروه آموزش کتابداری فعالیت کرده است، کتابداری را دارای سه بعد می‌داند: کار با آرا و عقاید، کار با ابزارها و کار با مردم که این وجه اجتماعی، همیشه برای او مهم‌تر بوده است.

✓ کتاب هفته / شماره ۱۸۹ / شنبه ۱۷ مرداد

پشت صحنه یک گزارش از نگاه ناشران زن
نویسنده: لیلا قیرانداز

گزارش

موضوع این مطلب، درباره کلیشه‌های تبعیض جنسیتی در ادبیات کودک و نوجوان است. از میان ۲۱۵ عضو انجمن نویسندگان کودک و نوجوان ۶۵ نفر آن زن هستند و رئیس هیأت مدیره آن نیز معصومه انصاریان زن است. اما در میان ۳۷ عضو انجمن فرهنگی ناشران کودک و نوجوان، تنها یک ناشر زن وجود دارد. فریده خلعتیری، ناشری که در عرصه نشر کتاب، موفقیت‌هایی در سطح بین‌المللی داشته، در پاسخ به این پرسش که «آیا تاکنون به حضور کلیشه‌های تبعیض جنسی در ادبیات کودک و نوجوان توجه کرده‌اید»، می‌گوید: «باور کنید تا حالا نه. در کتاب‌های ما چنین چیزی اصلاً نیست. من مطلقاً این مشکل را ندارم. نه به نویسنده می‌گویم که درباره پسر داستان بنویس، نه به تصویرگر می‌گویم پسر طراحی کن.»

او می‌گوید شخصیت قهرمانان در کتاب‌های این نشر، براساس داستان و نقشی که بر عهده دختر یا پسر گذاشته

شده است، ترسیم می‌شود. این نشر از میان ۲۲۰ کتاب تألیفی منتشر شده خود، ۶۴ قهرمان پسر، ۸۸ دختر، ۶۸ شخصیت خنثی یا نامشخص دارد. ۴۷ تصویرگر زن و ۲۲ تصویرگر مرد و ۲۵ زن نویسنده و ۱۷ مرد نویسنده، در این نشر آثار خود را منتشر کرده‌اند. در این گزارش، آناهیتا تیموریان، شکوه حاجی‌نصرالله و معصومه انصاریان، به سوالاتی چند در باب کلیشه‌های تبعیض جنسیتی پاسخ گفته‌اند.

✓ ایران / شماره ۲۹۰۵

دنیای رنگین‌کمانی بچه‌ها
نویسنده: محمد سخفانی

مقاله

غلامعلی مکتبی، سابقه ۴۵ سال تصویرگری کتاب‌های درسی و کمک‌درسی کودکان و نوجوانان را دارد. تصویرهای ساده‌ای که تأثیر خود را تا آستانه بزرگسالی و سلطه و سیطره تصور بر تصویر و واقعیت بر خیال حفظ کرده‌اند. تصاویر مکتبی از فرط سادگی و صراحت، اغلب قابل تفسیر نیست و درگیر همان محدودیت‌های واژگانی است.

مکتبی می‌گوید: «تصویری که برای کودک نقاشی می‌شود، ضمن رعایت برداشت شخصی از موضوع، باید به ایجاد ارتباط حسی و منطقی بین خط و رنگ و ترکیب‌بندی و ایجاد نوعی هماهنگی و ارتباط بین متن و تصویر، به شکل عینی و حسی، با کمک گرفتن از رنگ‌های شاد و زنده و در عین حال متناسب با سطح فهم مخاطب بینجامد. یکی دیگر از نکات، ایجاد نوعی هماهنگی دلنشین بین عناصر تشکیل‌دهنده تصویر است تا به‌گونه‌ای هر جزء آن کامل‌کننده باقی آن کمپوزیسیون باشد. در کمپوزیسیون رنگی یک تصویر موفق نیز چنین ضرورتی وجود دارد.»

مکتبی وقتی به عنوان یک بنیانگذار و پیشکسوت درباره مسائل فنی کارش سخن می‌گوید، از مرتبه خطاب قرار دادن شخص و هنر خاص فراتر می‌رود: «از جمله جذابیت‌های هنر، تأثیرگذاری راحت بر روح و جان آدمی است که تا زنده است نیز در فکر و اندیشه زنده و جاری است.»

گزارش

دولت آلمان، قصه‌های برادران گریم را همراه با دو جلد از گزارش آنان، نامزد ثبت در یادواره جهانی سازمان علمی فرهنگی، آموزشی ملل متحد (یونسکو) کرده است. اگر یونسکو در پاییز سال ۲۰۰۵ میلادی، با این پیشنهاد موافقت کند، زیبایی خفته، سفید برفی، کلاه قرمزی، بندلنگشتی و... میراث فرهنگی همه جهان به شمار خواهند آمد.

قصه‌های برادران گریم، یا آن‌طور که خود آن‌ها نامیدند، «قصه‌های کودکانه و خانگی» چه ویژگی‌هایی دارند که می‌توان آن‌ها را برای ثبت در میراث فرهنگی جهان نامزد کرد؟

این مطلب با رعایت اختصار، به ریشه‌های تبدیل شدن این آثار مکتوب، به میراث فرهنگی جهان می‌پردازد.

مقاله

مهدی آذریزدی، در آستانه ۸۰ سالگی، پشت میزی می‌نشیند و فقط کتاب می‌خواند درباره همه چیز: تاریخ، سفرنامه، ادبیات، حتی کتاب‌هایی درباره طب. او می‌خواهد در تنهایی پرستار خودش باشد.

بچه که بود، کتاب نداشت. بعدها کلیله و دمنه را که برای انتشارات امیرکبیر تصحیح می‌کرد، دید چه قصه‌های خوبی است. سپس کار بازنویسی آن را برای بچه‌ها شروع کرد. خودش می‌گوید: «فکرم خوب بوده، اخلاص داشتم. نه شهرت می‌خواستم، نه پول. فقط می‌خواستم برای بچه‌هایی که کتاب ندارند، بنویسم.»

«قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب»، با استقبال خوبی روبه‌رو می‌شود. آذریزدی اصلاً مدرسه نرفته، الفبا را از پدر یاد گرفته و خود را با کتاب ساخته است. وقتی در یک کتاب‌فروشی مشغول کار و با کتاب آشنا می‌شود، می‌فهمد دنیا از خرمشاه بزرگ‌تر است. آذریزدی می‌بیند که دیگران

دکتر و استاد می‌شوند و او راهی ندارد جز این‌که خودش را با کتاب بسازد. راهی تهران می‌شود و مشغول به کار در چند انتشاراتی و تصحیح و ویرایش.

آذریزدی این روزها از زندگی و دنیا بسیار دلسرده است و از نوشتن. از وقتی چاپ کتاب «گرچه تنبل»، معطل میزبانی مانده، تمام انگیزه‌هایش را از دست داده است. می‌گوید: «بنویسم که چه شود؟ باز چند سالی معطلی و تغییری ناخواستی...»

گفت‌وگو

محمود حکیمی تاکنون ۹۷ عنوان کتاب در ۱۳۸ جلد منتشر کرده و ۶۲ عنوان کتاب فقط برای کودکان و نوجوان نوشته است. حکیمی چندی پیش، کار پژوهش مبانی ادبیات دینی کودکان و نوجوانان را با همکاری مهدی کاموس به پایان رسانده است؛ کاری که در زمینه ارائه الگو، شاید اولین اثر منتشر شده باشد.

او در کتاب مبانی ادبیات دینی کودک و نوجوان، بارها بر این نکته تأکید کرده که خداگونگی‌راستین و نتیجه بخش، تنها از طریق شناخت خدای واحدی است که قرآن کریم معرفی می‌کند. او در جلد دوم، به ارائه الگوها پرداخته است. حکیمی می‌گوید: «اگر نویسنده‌ای توانمند بتواند زندگی پیامبران را به صورت داستانی جذاب و ساده برای نوجوانان ترسیم کند، بدون تردید در رفتار و سلوک آن‌ها تأثیر خواهد گذاشت. ادبیات دینی کودکان و نوجوانان، امروزه مهم‌ترین بخش آموزه‌ها در قلمرو تربیت و تعلیم است. بیش از آن‌که از ارزش و ادبیات دینی و نقش آن در تربیت سخن بگوییم، باید به این نکته واقف باشیم که مطالعه مذهب، لازمه فهم و درک کامل و همه جانبه از فرهنگ بشری است.»

مقاله

نوش‌آفرین انصاری، متولد سال ۱۳۱۸ در هند است.

پژوهنده ادبیات کودک و نوجوان / شماره ۲۱

جابه‌جایی در جهان جغرافیایی که به واسطه مشاغل و مسئولیت‌های پدر، تقدیر ناگزیری بوده، بعدها به سیر و سیاحت آزاد او در جهان علم و به ویژه کتاب منجر می‌شود. برآیند بررسی صوری کارنامه نوش‌آفرین انصاری در عرصه کتابداری، آموزش این رشته علمی و بنیانگذاری شیوه‌های روزآمد در ایران و در فضای دانشگاهی است و نیز تجربه‌های دیگری که برای نمونه در «شورای کتاب کودک» و از آن مهم‌تر در «فرهنگنامه کودکان و نوجوانان» و در کنار «توران میرهادی» - مؤسس این دو مهم - رقم خورده است. او خود می‌گوید: «در کودکی، نوجوانی و آغاز جوانی‌ام در کنار پدر و مادر، با خیلی از دانشمندان و صاحب‌نظران ایرانی آشنا شده بودم، ولی در آغاز جوانی به سوی رفته‌م و در کنار استاد جمالزاده، بیش از هر چیز با ادبیات آشنا شدم. با خواندن داستان‌های جمالزاده و گاه دست‌نوشته‌های‌شان، گویی گنجینه‌ای از ادبیات فارسی در جایی دور، خیلی دور از زادگاه اصلی ادبیات به سراغم آمد.» او از هند می‌گوید: «من مفهوم کتاب برای همه را در هند لمس کردم. تضادها و

نابرابری‌های وحشتناک، روزها رفتن به کتابخانه عمومی در دهلی کهنه و دیدن آن همه دردمندی اهل کتاب و شب‌ها حضور در مهمانی‌های مجلل!»

او به دلیل سفرهای پیاپی پدر دیپلمات خود، دچار سرگشتگی زبانی و تعلیق میان فرهنگ‌ها و زبان‌های گوناگون نیز می‌شود. رشته کتابداری را به پیشنهاد جمالزاده انتخاب می‌کند. هند نیز به او می‌آموزد که در پی یافتن دلیل باشد. هر چقدر به چراهایش فکر می‌کند، احترامش به تاریخ بیش‌تر می‌شود و بدین‌گونه، هند به او می‌آموزد که پیش از هرگونه قضاوتی، می‌بایست ریشه‌های هر جریانی را یافت و به تحلیل نشست. این‌گونه او در عرصه کتابداری و کتابخوانی، به دو مفهوم «کتاب برای همه در قالب کتابداری اجتماعی» و «مدیریت مشارکتی» می‌رسد.

شاید یکی از دغدغه‌های اصلی نوش‌آفرین انصاری، این باشد که کتاب و کتابخوانی چگونه باید در ذهن و زندگی مردم وارد شود. او مدت‌هاست که با همراهی «توران میرهادی»، به این مهم مشغول است.

✓ کتاب ماه کودک و نوجوان / شماره ۸۳

نویسنده: مژگان افناعشری

یادداشت

مقاله

○ چرا بزرگان مثل افسانه‌ها هستند؟

نویسنده: مهدی جوانی

○ کودک‌شناسان و متن‌شناسان (۲)

نویسنده: حسین شیخ‌الاسلامی

گزارش

- بل بین کتاب و فیلم کودک و نوجوان شکسته است

نویسنده: نگار پدram

- کلام، زبان تصویر است و تصویر، چشم کلام

نویسنده: مژگان افناعشری

- آموزش خواب‌آور، آموزش بیدارگر

نویسنده: مژگان افناعشری

- شازده کوچولوی ایرانی؟

نویسنده: مژگان افناعشری

- نقش کتاب در سفر یادگیری

- در هنوز بر همان پاشنه می‌چرخد

نویسنده: علی‌اصغر سیدآبادی

- داستان‌های علمی برای نوجوانان

نویسنده: علی خاکبازان

- ادبیات کودک در ژاپن

نویسنده: مینا اخباری‌آزاد

- زیباشناسی متغیر شخصیت در ادبیات کودک

نویسنده: آیدا امیرشاهی

- آرتمیس فاوول

نویسنده: شهلا انصاریان

- مفهوم شب در کتاب‌های تصویری کودکان

نویسنده: بهاره بهداد

- کارکردهای راز و رمز در ادبیات کودکان ۳

پلیس مخفی نوجوان و طبقه اجتماعی

نویسنده: شبنام صالحی

– افسانه‌های ملل

نویسنده: محمد جعفری (فنونلی)

تذکره کتاب: قصه‌ها و افسانه‌های مردم هند

مترجم کتاب: ابراهیم اقلیدی

– ناهم‌خوانی تخیل و زبان

نویسنده: زری نعیمی

تذکره کتاب: در آغوشم بگیر

✓ – پرزده روح

نویسنده: میکائیل استانتیت

مترجم کتاب: انور حسن

– لطفاً این نقد را نخوانید

نویسنده: مهدی طهوری

تذکره کتاب: تشب کمال

نویسنده کتاب: ولدبدل

مترجم کتاب: محبوبه نجف‌خانی

– فصل اول

نویسنده: سیدمهدی یوسفی

تذکره کتاب: رونیا دختر یک راهزن

نویسنده کتاب: آسترید لیندگرن

مترجم کتاب: نسرین وکیلی

– صنعت نیناش نآش

نویسنده: مهروش طهوری

تذکره کتاب: هوغولی

نویسنده کتاب: هوشنگ معمارزاده

– حکایت عامیانه حکایت پریان

نویسنده: شهناز صاهلی

تذکره کتاب: شاهزاده شیر و راز گل‌سرخ

نویسنده کتاب: دنا جو ناپلی

مترجم کتاب: حسین ابراهیمی (الوند)

– یکی به نفع بازی، تخیل و زندگی

نویسنده: رلیکا پامداد

تذکره کتاب: خان‌دایی و گریه‌اش

نویسنده کتاب: او او سپنسی

مترجم کتاب: صوفیا محمودی

– قصه دیروز، نمایش امروز

نویسنده: بنفشه توانایی

تذکره کتاب: علی‌بابا و چهل دزد

نویسنده کتاب: جوان ذوالفقاری

– امان از درد تنهایی

نویسنده: شقایق قندهاری

تذکره کتاب: سیدسعید عظیمی

نویسنده کتاب: بازی ابر و باد

– تأملی در تصاویر و تأملی در متن

نویسنده: مریم کوچکی

تذکره کتاب: یک تکه خاک خوب خدا

نویسنده کتاب: نیاز اسماعیل‌پور

✓ کتاب ماه کودک و نوجوان / شماره ۸۲

یادداشت

– کدام نماینده؟

نویسنده: حسین یکایی

– وقتی راه گفت‌وگو مسدود می‌شود

نویسنده: محمد جعفری (فنونلی)

– ما به آواز گرگ‌ها عادت می‌کنیم

نویسنده: رویا بیژنی

گزارش

– جوایز برگزیدگان جشنواره نوقلمان اهدا شد

نویسنده: نگار پدram

– معافیت مالیاتی از حرف تا عمل

نویسنده: نگار پدram

– بزرگداشت نوش‌آفرین انصاری

نویسنده: شیما ملاصالحی

– طلایه تصویرگری علمی

نویسنده: مژگان اثناعشری

– جایزه بزرگ هانس کریستیان آندرسن

نویسنده: مژگان اثناعشری

– جایگاه خانواده در مثلث کتاب، کودک، خانواده

نویسنده: مژگان اثناعشری

– چطور زیبای خفته را بیدار کنیم؟

نویسنده: مژگان اثناعشری

مثاله

- متن شناسان و کودک شناسان!

نویسنده: حسین شیخ الاسلامی

- کودکان قصه گو

نویسنده: ماندانا سلحشور

- راز و رمز در ادبیات کودکان ۲

نویسنده: شهناز صاعلی

- اسکینگ

نویسنده: شهلا انتظاریان

- رمان نوجوانان در کبک ویژگی‌ها و نوآوری‌ها

نویسنده: شقایق قندهاری

- تخیل در دنیای واقعی

نویسنده: علی خاکبازان

معرفی پایان نامه

- برتری ذهن بر بدن یا برتری عاطفه بر جامعه

معرفی از: آرزو انواری

نقد

- بازی با دم کردن

نویسنده: مهدی یوسفی

نقد کتاب: کی کردن ارزان می‌شود

مترجم کتاب: رضی میرمدی

- رو نمایی از شاهکاری یگانه

نویسنده: زری نعیمی

نقد کتاب: هزار و یک سال

نویسنده کتاب: شهریار مدنی‌پور

- ماتیکال نویسنده‌گی

نویسنده: شهناز صاعلی

- نان بهتر است یا سرکار؟

نویسنده: روح‌الله مهدی‌پور‌عمرانی

- در غیاب معنا

نویسنده: مهروش طهوری

- هویت زنانه صلح و هویت مردانه جنگ

نویسنده: معصومه انصاریان

- نه به خاطر کودکان آفریقایی

نویسنده: مصطفی ناهید

- آیا باز هم ماهی سیاه کوچولو خواهیم داشت؟

نویسنده: مهدی حسن

- امنیت شبانه

نویسنده: شهره کاندی

- یک پله به عقب

نویسنده: رایکا بامداد

- چه کسی سیب‌ها را گاز نمی‌زند؟

نویسنده: الهام بشارت

- نگاهی به چند اثر از ادبیات کهن در سال ۸۲

نویسنده: لفسانه شاهپوری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی